

VYMEZENÍ DESETI PILÍŘŮ UČITELSKÉ ZPŮSOBILOSTI

Michaela Spurná, Eduard Hofmann, Petr Knecht a kol.

PILÍŘE UČITELSKÉ ZPŮSOBILOSTI Z POHLEDU GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

HODNOCENÍ STOJÍ NA
ZAČÁTKU PLÁNOVÁNÍ VÝUKY

KRAJINA JAKO LABORATOŘ

PRÁCE S PROGRESIVNÍMI
CÍLI

VIZUALIZACE
PROSTOROVÝCH DAT

PROPOJENOST STUDOVANÉHO
OBORU S KURIKULÁRNÍMI
DOKUMENTY

FORMOVÁNÍ
GEOGRAFICKÉHO
POHLEDU NA SVĚT

TVAROVÁNÍ PROFESNÍ
IDENTITY UČITELE
ZEMĚPISU

UŽITEČNÁ GEOGRAFIE

UČEBNÍ ÚLOHY
ROZVÍJEJÍCÍ
GEOGRAFICKÉ MYŠLENÍ

KLÍČOVÉ GEOGRAFICKÉ
KONCEPTY

1. HODNOCENÍ STOJÍ NA ZAČÁTKU PLÁNOVÁNÍ VÝUKY

Didaktický pilíř. „Hodnocením vše začíná“ znamená, že vyučující předem promýšlejí v návaznosti na cíle konkrétní způsoby, jak ověřit výkon žáků a studentů. Stanovují si kritéria a indikátory pro uplatnění spravedlivého a objektivního hodnocení. Předem rozvažují, zdali to, co od žáků a studentů očekávají, je pozorovatelné, popřípadě měřitelné. Tím si ověřují i dosažitelnost stanovených výukových cílů. Vyučující seznamují žáky a studenty se způsoby a postupy hodnocení a souvisejícími požadavky na počátku výuky, v průběhu výuky s nimi pracují a nemění je. Hodnocení je logicky a věcně propojeno s výukovými cíli, učebními úlohami a výukovými metodami. Hodnoceno by mělo být především to, s čím byli studenti seznámeni v průběhu absolvované výuky, případně v průběhu samostatného studia povinné literatury obsažené v sylabu předmětu. Hodnocení by mělo, v případě, že to charakter předmětu umožňuje, zahrnovat kognitivní, afektivní i behaviorální složku učení. S tím souvisí aktivní práce se sumativním, formativním a vrstevnickým hodnocením výkonů žáků a studentů.

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému hodnocení. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

2. PRÁCE S PROGRESIVNÍMI CÍLI

Didaktický pilíř. Při přípravě výuky vyučující rozpracovávají očekávané výstupy učení, a to jak kognitivní, tak afektivní a behaviorální. Cíleně a vědomě také rozvíjejí u studentů žáků klíčové kompetence. Cíle vyučující pojmají progresivně, tzn. tak, aby cíle gradovaly od jednoduchých k náročnějším (např. dle Bloomovy taxonomie), a to s ohledem na individuální úroveň žáků. Stanovování cílů učitelům pomáhá efektivně plánovat výuku ve vazbě na požadavky vyplývající z kurikulárních dokumentů a současně s přihlédnutím k aktuálnímu stavu poznání v mateřském oboru.

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému výukových cílů. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

3. PROPOJENOST STUDOVANÉHO OBORU S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY

Kurikulární pilíř. Cílem studia učitelství geografie je, aby se studenti (a v přenesené podobě také žáci) současně stávali odborníky ve studovaném oboru v návaznosti na cíle a obsahy definované státním a školním kurikulem. Schopnost rozlišovat mezi tím, co je akademická znalost a dovednost v oboru, a co je možné požadovat od žáků základních a středních škol, je náročný úkol. Studenti se na něj musí připravit. Tento pilíř je rovněž základem k tomu, aby se učitelé během své dlouholeté praxe a účasti na dalším vzdělávání stali platnými spolutvůrci školního kurikula.

Předmětová provázanost: návaznost obsahu jednotlivých kurzů, které studenti absolvují v průběhu učitelského studia, na obsahy školního kurikula.

4. TVAROVÁNÍ PROFESNÍ IDENTITY UČITELE ZEMĚPISU

Seberefektivní pilíř. Stát se kvalitním učitelem zeměpisu obnáší uvědomovat si vlastní profesní růst a ideál, ke kterému student učitelství i zkušenější vyučující směřuje. Profesionální identita učitele zeměpisu bývá založena především na zvládnutí odborného obsahu geografie, znalosti

závazného kurikula, pochopení oborové didaktiky a zkušenostech z praxe. Při studiu se studenti i žáci seznamují s oborem geografie, přičemž se současně setkávají se závaznými očekávanými výstupy v kurikulu, což geografický obsah zpřesňuje či vymezuje. Setkávání oboru, závazného kurikula, oborové didaktiky a praxe vytváří potenciálně konfliktní situace, které působí na studenty rozmanitě a každý ze studentů se s nimi vypořádá po svém. Při budování vlastní profesní identity by si učitel zeměpisu měl klást správné otázky, které jsou spojené s těmito situacemi a alespoň je mít částečně vyřešené před tím, než vstoupí do školní praxe. Student i žák by měl být veden k tomu, že se stále učí, rozvíjí, reflektuje, eventuálně ví, kam si jít pro informaci, když si s něčím neví rady.

Předmětová provázanost: aplikace základních poznatků do obsahu jednotlivých předmětů zejména v rovině neustálé explicitní nebo implicitní orientace odborné přípravy na potřeby a realitu vykonávání profese učitele.

5. UČEBNÍ ÚLOHY ROZVÍJEJÍCÍ GEOGRAFICKÉ MYŠLENÍ

Didaktický pilíř. V souladu se stanovenými cíli a způsoby hodnocení učitelé využívají a tvoří učební úlohy. Učební úlohy slouží především k tomu, aby si žáci a studenti osvojovali nebo procvičovali geografické učivo a dovednosti, které vyučující považují za důležité, případně aby vyučující zjistili, zda k osvojení učiva (dosažení výukových cílů) u žáků nebo studentů došlo. Učební úlohy mohou mít ústní nebo písemnou podobu, případně podobu digitálních aplikací či komplexních projektů (např. v terénu). Učební úlohy mohou tvořit jednak uzavřené otázky zaměřené na faktografické znalosti a jednak otevřené geografické otázky rozvíjející kritické myšlení, řešení problémů či kreativní práci se zdroji. Učební úlohy vyučující volí dle stanovených cílů, tedy dle toho, zda rozvíjí u žáků kognitivní, behaviorální, emotivní složku učení nebo klíčovou kompetenci, případně více věcí současně. Pro učitele geografie je při tvorbě učebních úloh přirozené využívat pestré didaktické prostředky (terén, digitální aplikace, data...) i formy (terénní výuka, práce s atlasy nebo geoinformačními technologiemi apod.).

Předmětová provázanost: všechny odborné předměty na úrovni sylabů a v propracovaném systému učebních úloh, se kterými jsou studenti v průběhu geografických kurzů konfrontováni. Základy a rozšíření v pedagogice a oborové didaktice.

6. KRAJINA JAKO LABORATOŘ

Oborový pilíř. Vše, co souvisí s geografickým viděním a vnímáním světa, souvisí s krajinou. Krajina nebo konkrétní krajinná jednotka představuje materiální podstatu životního prostředí člověka a ostatních organismů. Cílem studia učitelství geografie je, aby vyučující využívali krajinu jako laboratoř k tomu, aby naučili studenty a žáky vidět, jak je krajina využívána, přetvářena, obohacována či ochuzována a ohrožována tím, jak člověk v prostředí vykonává tři základní činnosti, pracuje, bydlí a odpočívá. Popřípadě naopak, jak člověk je krajinou ohrožován. Studenti a žáci jsou vedeni k vnímání prostorového průmětu činností člověka (prostor), tedy k tomu, jak se činnosti odehrávají v území na určitém místě nebo místech, a k časovému průběhu činností člověka (časoprostorovost), tedy k tomu, že činnosti se odehrávají v určitou dobu a trvají určitou dobu. Práce v krajině je nedílnou součástí výuky geografie, protože vede k pochopení současného světa na základě získání zkušeností tzv. z první ruky. Proto výuka o krajině probíhá především přímo v terénu nebo je prezentována skrze pečlivě vybrané fotografie a videa míst, která nejsou běžně dostupná.

Předmětová provázanost: tabulky, v nichž studenti zaznamenávají vztahy a souvislosti mezi obsahy jednotlivých geografických kurzů, aplikace ve všech oborových předmětech.

7. VIZUALIZACE PROSTOROVÝCH DAT

Oborový pilíř. Geografie pracuje s prostorovými daty. Specifikem geografického vzdělávání je rozvoj mapových a geoinformačních dovedností, při kterých se uplatňuje práce s prostorovými daty. Tato data mohou mít různou formu a podobu. Nejčastěji se jedná o mapy, grafy, tabulky, fotografie, ale také o polohové souřadnice či výstupy z DPZ. Studenti i žáci by se měli v průběhu studia setkávat s celým cyklickým procesem rozvoje mapových, popř. geoinformačních dovedností, tj. od výběru mapy, přes čtení, analýzu, interpretaci až po její tvorbu, vizualizaci a sdílení. Proto vyučující by měli být schopni vhodně formulovat učební úlohy tak, aby prostřednictvím vizualizací prostorových dat u studentů a žáků rozvíjeli tyto dovednosti, jejich prostorové myšlení a porozumění jevům a procesům v prostoru. Ve výuce geografie jsou mapy (papírové, avšak mnohem častěji digitální) nejen neodmyslitelným didaktickým prostředkem, ale i vzdělávacím obsahem.

Předmětová provázanost: aplikace ve všech oborových předmětech prostřednictvím důrazu na tvorbu map i v disciplínách pedagogicko-psychologického základu prostřednictvím důrazu na vizualizaci vzdělávacích obsahů. Teoretický i praktický základ v metodologii výzkumu, kartografii a GIS.

8. FORMOVÁNÍ GEOGRAFICKÉHO POHLEDU NA SVĚT

Oborový pilíř. Geografie neusiluje pouze o zachycení objektivní reality, ale může být také relativní nebo relační v závislosti na interakcích prvků prostředí nebo aktérů vůči sobě navzájem. Cílem výuky geografie je formovat pohled studentů a žáků na svět tak, že realita kolem nás není tvořena jen objektivními jevy a procesy, ale je tvořena také subjektivně vnímaným procesem. Vyučující využívají při výuce předchozí zkušenosti, přesvědčení, hodnoty, významy a víru studentů a žáků nebo konkrétních komunit k tomu, aby se naučili vnímat i hodnotit místa a vše, co se v nich odehrává z různých úhlů pohledů. K formování pohledu na svět nestačí pouze studovat texty a obrázky v učebnici, ale je také nezbytné, aby studenti a žáci využívali různorodých metod poznání (pozorování, rozhovory, analýza informačních zdrojů aj.).

Předmětová provázanost: aplikace ve všech odborných disciplínách prostřednictvím kladení geografických otázek, základy v pedagogice a oborové didaktice.

9. UŽITEČNÁ GEOGRAFIE

Oborový pilíř. Užitečná geografie, v odborné komunitě nazývaná aplikovaná geografie, dokládá, jak její výsledky pozitivně zasahují do různých odvětví lidské činnosti. Vyučující ve výuce vytváří prostor k tomu, aby studenti a žáci pochopili geografii jako soubor integrovaných poznatků a dovedností, které jsou využitelné v každodenním životě běžného člověka. Ve školním prostředí se jako nejlepší cestou k demonstraci její prospěšnosti jeví řešení případových studií. Studenti a žáci mají možnost si uvědomit, nejen co umožňuje případová studie a jak se provádí, ale především její podstatný přínos, a to využití geografických poznatků a dovedností při rozhodování v běžném i profesním životě, při plánování v různých sférách, ale i při vysvětlení problémů, se kterými se člověk denně setkává. Jsou vedeni k

tomu, aby k řešení případových studií volili vhodná geografická témata, na kterých mohou demonstrovat prostorovost.

Předmětová provázanost: aplikace ve všech odborných disciplínách prostřednictvím důrazu na propojování geografických obsahů s každodenním životem žáků a studentů, aplikace ve všech oborových předmětech.

10. KLÍČOVÉ GEOGRAFICKÉ KONCEPTY

Oborový pilíř. Základními stavebními kameny geografie jsou klíčové koncepty, které tvoří základní strukturu a opěrné body geografie a určují, čím se geografie zabývá. Vyučující se ve výuce orientují na porozumění klíčovým geografickým konceptům a jejich vzájemným vztahům, což vyžaduje důraz na rozvoj geografického myšlení, vidění a vnímání. Za klíčové geografické koncepty považujeme pojmy: místo a prostor, region, poloha, změna a vývoj, interakce, řádovost, rozmístění. Vyučující mohou doplňovat další klíčové koncepty v návaznosti na stanovené cíle výuky.

Předmětová provázanost: tabulka základních geografických konceptů, aplikace ve všech oborových předmětech, základy v oborové didaktice.

Otázky k jednotlivým pilířům

	Co od žáků očekáváte? Jaké oblasti zájmu? Jak se to bude projevovat?
	Co budete vyučovat dříve a co později? V jakém kontinuu?
	Jaké OV budete naplňovat? K jakým klíčovým kompetencím?
	Jaká témata a otázky budou pro Vás obtížná? Čeho se nechcete vzdát?
	O jaké učební úlohy jde? Úloha ověřovací, učební, zkušební?
	Kde téma můžeme vidět v krajině? Jaké interakce?
	Jaká data k tématu nalezneme, jaké nonverbální prvky? Jak je můžeme sami vizualizovat?
	Jak se to projeví ve vnímání prostoru? Jak se projevuje to, co se už o geografii dozvěděli?
	Jak lze poznatky z tématu využít, a kde v životě?
	Jaké klíčové koncepty téma rozvíjí?

